

שיחה עם ג'ון סרל

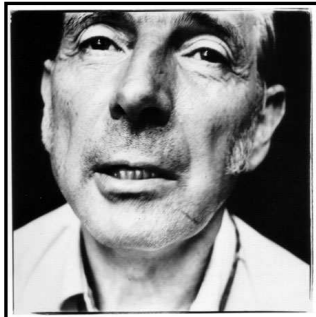
מראיינים: גבריאל מוקד, יהודה ויזן

כיצד היית מסכם את הטענה המרכזית של עיסוקך, הידוע והמוערך, בפעולות-דיבור ובכוחות-אילוקוציוניים (תוך-דיבוריים)?

לא ניתן לסכם את הטענה בקצרה, אולם את התמה היסודית ניתן לבטא בפשטות באופן הבא: כל התקשורת האנושית הלשונית מבוססת על הביצוע של פעולות-דיבור. יחידת המשמעות הבסיסית איננה המילה או המשפט, כי אם פעולת הדיבור; מוטב לחשוב על משפטים כעל צורות קפואות ובנות-חליפין של פעולות-דיבור.

נתייחס אפוא לנקודת המבט הידועה שלך באשר לתודעה (ובמיוחד לניסוי "החדר הסיני" הדין בין היתר בגבולות הבינה המלאכותית), האם היית מאמץ את הגישה האמרג'ניסטית באשר להופעת, או הפצעת, התודעה (כדרגה חדשה של מציאות ביקום המיוסד על בסיס אבולוציוני)?

אני חשדן כלפי הדיבור ה"אמרג'ניסטי" (Emergentist), אלא אם כן

תינתן הגדרה מדויקת של הפצעה (Emergence). אך בהחלט, ישנו מובן שבו התודעה היא מאפיין אמרג'ניטי של המוח: אם הנורון ינהג באופנים מסוימים תואמים, המערכת כולה תעשה מודעת. אך אני מסרב לחשוב שהדבר מרמז על איזושהי צורה של דואליזם, שאיך שהוא, ובאופן כלשהו, התודעה מושפרצת החוצה בידי המוח. לדעתי, כל מצבי התודעה נגרמים בידי תהליכים של המוח, והם עצמם מפוענחים במוח כמערכת או כמאפיינים מדרג גבוה יותר.

באופן כללי, התודעה עבור המוח היא כנוזליות עבור מערך של מולקולות H_2O כשהמערכת מצויה במצב נוזלי. תודעה היא המצב שבו המוח מצוי.

כתבת בעבר: "באמריקה, אם אתה מגדיר את עצמך כמרקסיסט, יש לדבר משמעות. כשלימדתי בפרנקפורט, נדמה היה לי שגם האברמאס וגם קרל-אוטו אפל אינם מרקסיסטים. כדי להיות מרקסיסט, מן הסוג שהכרתי, עליך לרצות להרוג מספר רב של אנשים. יורגן האברמאס וקרל-אוטו אפל, עד כמה שידוע לי, לא רוצים להרוג אף אחד." יחד עם זאת ישנם מי שטוענים כי קיים דמיון בין רעיון ה"התכוונות הקולקטיבית" שלך ובין תיאורו של מרקס את טבע האדם ("הטוטאליות של היחסיים החברתיים") האם תפישתך לגבי ממשות חברתית ועובדות-מוסדיות יכולה להשתלב בסוג של גישה שמאלית-מרקסיסטית לממשות החברתית?

הכל תלוי באופן בו אתה מגדיר מרקסיזם. אם המרקסיזם מוגדר כפי שאני מגדיר אותו, במונחים של רעיונות מסוימים, הכרחיים לחלוטין, כגון הקריסה הבלתי נמנעת של הקפיטליזם והדחתו בידי הפרולטריון המהפכני באמצעות הפיכה מזוינת, אזי אני בשום אופן מרקסיסט. אך אם מרקסיזם מוגדר כצורך להדגיש את הבסיס הכלכלי של החברה ואת השינוי החברתי, אז אני מניח שכולנו "מרקסיסטים".

עד כמה השפיע הוסרל על עיסוקך במושגים כגון "התכוונותיות" (Intentionality) ו"אינטנסיביות" (Intensionality, "משמעותיות")? באיזו מידה אתה קושר בין "התכוונותיות" ומשמעות אובייקטיבית של טקסטים, כנבדל מן המודף אחר כוונת המחבר כמקור עיקרי של משמעות?

הספר היחיד של הוסרל שקראתי בתשומת לב כלשהי היה ספרו הראשון, 'חקירות לוגיות', וחשבתי שהוא כתוב רע ושאינו ראוי לפרסום במתכונת שבה הוא פרסם אותו. עם כן, התשובה הקצרה היא שלא למדתי דבר מעיסוקו של הוסרל ב"התכוונותיות", אף על פי שיהיה זה מפתיע אם לא יהיו חפיפות, שהרי שנינו כותבים על אותו הנושא. כוונת הדובר היא צורת המשמעות היסודית.

האם יהיה זה נכון לומר, שהנחת היסוד של דרידה בדיון שלו עם אוסטיין ואיתך, שוללת לא רק את האפשרות להבחין בין קביעות-פסוקים עם רפרנציה לבין חלקי-דיבור בלתי-רפרנציאליים, אלא גם דוחה את עצם קיומם של טקסטים שמכילים רפרנציה?

אני חושב שדעותיו של דרידה כה מעורפלות ומבולבלות, שאין זה מן האפשר לסכם אותן במדויק. בדיון שערכתי עם מישל פוקו, הוא הגדיר את דרידה כמי שמשמש בשיטת "obscurantisme terroriste". כששאלתי אותו למה הוא מתכוון בכך, הוא אמר: "דעותיו כל כך עמומות, עד שאינך יכול להבין למה הוא מתכוון, זה החלק של הערפול, ואז, כשאתה מבקר אותו, הוא תמיד אומר: 'Vous m'avez mal compris. Vous êtes idiot' (לא הבנת אותי, אתה אידיוט), זה החלק הטורריסטי." אגב, כשציטטתי את דברי פוקו במאמר שלי על דרידה, הוא [דרידה] רתח מזעם, הוא חשב שזו הייתה "רכילות". אך למעשה, זו אינה רכילות, זו הצהרה שקולה ומחושבת מצידו של מישל, ואני עברתי איתו עליה שוב ושוב וקיבלתי את הסכמתו לצטט את דבריו במאמר שכתבתי ל"ניו יורק ריווייו אוף בוקס".

האם אתה סבור שהרטוריקה הישירה, היבשושית במקצת, הנהוגה בפילוסופיה האנליטית, היא בהכרח אתית יותר מן הרטוריקה החלקלקה, החמקמקה, והספרותית יותר המשמשת את הפילוסופים הקונטיננטליים של ימינו, ממשיכי ההגות הצרפתית של שנות ה-60?

בפילוסופיה, הסגולה העיקרית היא בהירות. אם אינך יודע מה אומר הפילוסוף, אינך יכול ללמוד הרבה מעבודתו, ואינך מסוגל להעריכה באופן תבוני. ישנם המון פילוסופים קונטיננטליים שונים ולא הייתי מכלילם יחדיו כשם שלא הייתי מכליל יחדיו את כל הפילוסופים האנאליטיים. אך אני בהחלט מעריך בהירות.

בראיון שנערך איתך לאחרונה ציינת ש"שום פילוסוף לא השפיע עליך כשם שפוקנר והמודרניסטים האמריקאים השפיעו." באיזה אופן, אם תוכל

להרחיב, השפיעה עליך עבודתו של פוקנר? ובאיזה אופן יכול סופר מסוגו של פוקנר להשפיע על פילוסוף, ובפרט על פילוסוף אנליטי?

ל טוב ולרע כל אופני התפישה שלי מושפעים יותר מקריאת רומנים גדולים מאשר מקריאת יצירות פילוסופיות גדולות. אין בכוונתי להדגיש דווקא את פוקנר, אולם אני בהחלט מושפע יותר מדוסטויבסקי, פרוסט, תומס מאן וקפקא מאשר, נאמר, שפינוזה, לייבניץ ולוק. מבין המודרניסטים האמריקאים הגדולים, הסופר שהשפיע על החוויה שלי יותר מכל הוא המינגווי. הטעות שפילוסופים רבים עושים היא שהם סבורים שספרות מורכבת מייצוגים של חוויות. אני סבור שקריאת ספרות גדולה היא חוויה ראשונית. זוהי חוויה בסיסית, ואני קורא הרבה יותר רומנים, פי-עשרה, משאני קורא חיבורים פילוסופים.

האם היה זה שיקול אתי שהוביל אותך לעסוק דווקא בפילוסופיה אנליטית? האם אתה מזהה קשר בין טבעה ה"מקצועי" של הפילוסופיה האנליטית (מה שריצ'רד רורטי מכנה "התמקצעותה של הפילוסופיה") ובין הקרקע האמריקאית-קפיטליסטית שבה צורת מחשבה זו השתרשה באופן מוצלח ביותר?

מה שהוביל אותי לעסוק בפילוסופיה היה הריגוש ואין-ספור השאלות הפילוסופיות שהיו לי, והחינוך שקיבלתי באוקספורד העניק לי סדרה של מיומנויות כדי להתמודד עם השאלות הללו. מעולם לא חשבתי "אני מוכרח להיעשות לפילוסוף אנליטי". אלא, "אלו הן השאלות הפילוסופיות שמעניינות אותי, וזהו האופן בו יש בכוונתי לעסוק בהן". איני סבור שישנו קשר הכרחי בין פילוסופיה אנליטית וקפיטליזם. ישנן בארצות הברית, כמו גם במדינות אחרות, צורות פילוסופיות שמשגשגות בחברה קפיטליסטית ושאינן אנליטיות.

האם אתה סבור שהפילוסופיה, כיום, יכולה להתקיים גם מחוץ למסד האקדמי? האם ייתכנו פילוסופים שאינם מרצים לפילוסופיה?

קשה להתפרנס כפילוסוף מקצועי אלא אם כן אתה עובד באוניברסיטה.
המכשול המפריד בין היותך פילוסוף ובין היותך מרצה לפילוסופיה הוא
מכשול כלכלי, לא אינטלקטואלי.

מר סרל, בגיל 82 המפואר, מה אתה עושה בימים אלו?

אני עובד על שלושה ספרים. האחד, שזה עתה השלמתי, עוסק בתפישה,
והוא עתיד לראות אור בהוצאת הספרים של אוניברסיטת אוקספורד. השני,
מוקדש לטבעה של השפה; והשלישי, מוקדש לטבעה של הפילוסופיה
בכללה.